

Sectorprofiel werkbaar werk

Oktober 2005

Onderwijssector

Werkbaarheidsprofiel op basis van Vlaamse werkbaarheidsmonitor 2004

Inleiding

In het Pact van Vilvoorde spraken de Vlaamse regering en sociale partners af dat ze er niet enkel willen naar streven dat meer mensen op actieve leeftijd een volwaardige job hebben (werkzaamheidsgraad) maar ook dat ook de kwaliteit van de jobs (werkbaarheidsgraad) verbetert. Om die kwaliteit of de werkbaarheidsgraad cijfermatig in beeld te brengen ontwikkelde STV-Innovatie & Arbeid de 'werkbaarheidsmonitor'. In 2004 werd een eerste meting (schriftelijke bevraging) uitgevoerd bij een representatief staal van de Vlaamse loontrekkenden. Vervolgmetingen zijn gepland in 2007 en 2010.

In deze nota brengen we in zeven rubrieken de belangrijkste gegevens samen voor de onderwijssector:

1. werkbaarheidsgraad in de onderwijssector.
2. werkbaarheidsknelpunten in de onderwijssector.
3. werkbaarheidsrisico's in de arbeidssituatie in de onderwijssector.
4. risicoprofiel voor werkstress in de onderwijssector.
5. risicoprofiel voor motivatieproblemen in de onderwijssector.
6. risicoprofiel voor onvoldoende leermogelijkheden in de onderwijssector.
7. risicoprofiel voor problematische werk-privébalans in de onderwijssector.

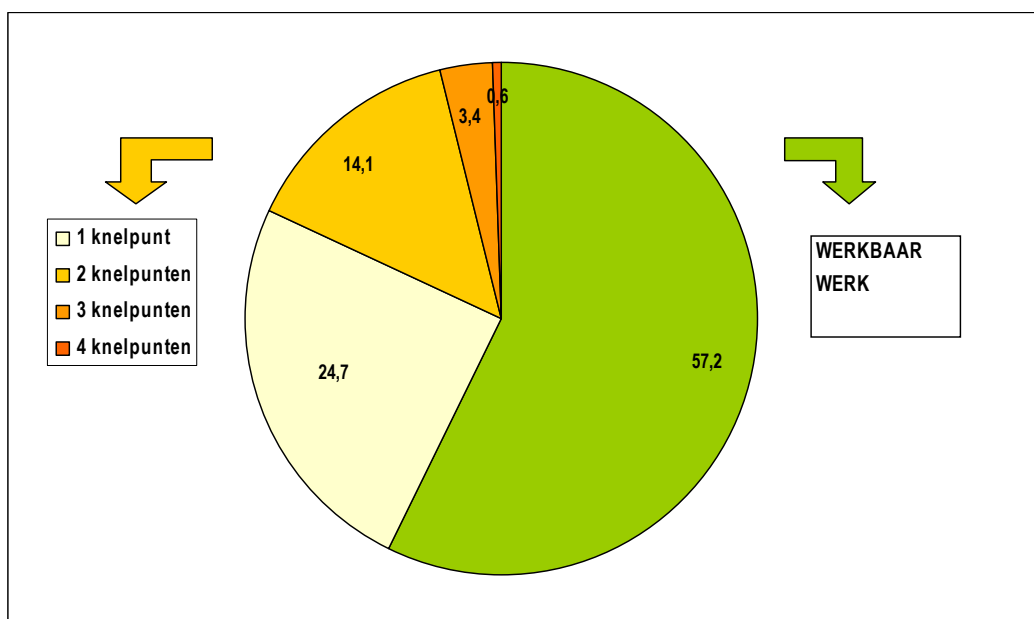
1. Werkbaarheidsgraad in de onderwijssector.

De werkbaarheidsgraad is als volgt gedefinieerd:

Het aandeel van de werknemers met een kwaliteitsvolle job op het vlak van zowel werkstress, motivatie, leermogelijkheden als de werk-privébalans.

De werkbaarheidsgraad voor de onderwijssector bedraagt 57,2%. Dat betekent dat ruim de helft van de werknemers in de onderwijssector een job heeft waaraan het kwaliteitslabel 'werkbaar werk' kan worden toegekend. De andere werknemers worden in hun job met één of meerdere knelpunten geconfronteerd. In vergelijking met Vlaanderen (werkbaarheidsgraad = 52,3%) ligt de werkbaarheidsgraad in de onderwijssector bijna 5 procentpunten hoger. Dat komt omdat een groter aandeel werknemers in de onderwijssector motiverend werk heeft met ruime leermogelijkheden.

Figuur 1: procent van werknemers in de onderwijssector met werkbaar werk - met (één of meerdere) werkbaarheidsknelpunten

Bron: Nulmeting Vlaamse werkbaarheidsmonitor 2004, SERV-STV-innovatie & arbeid

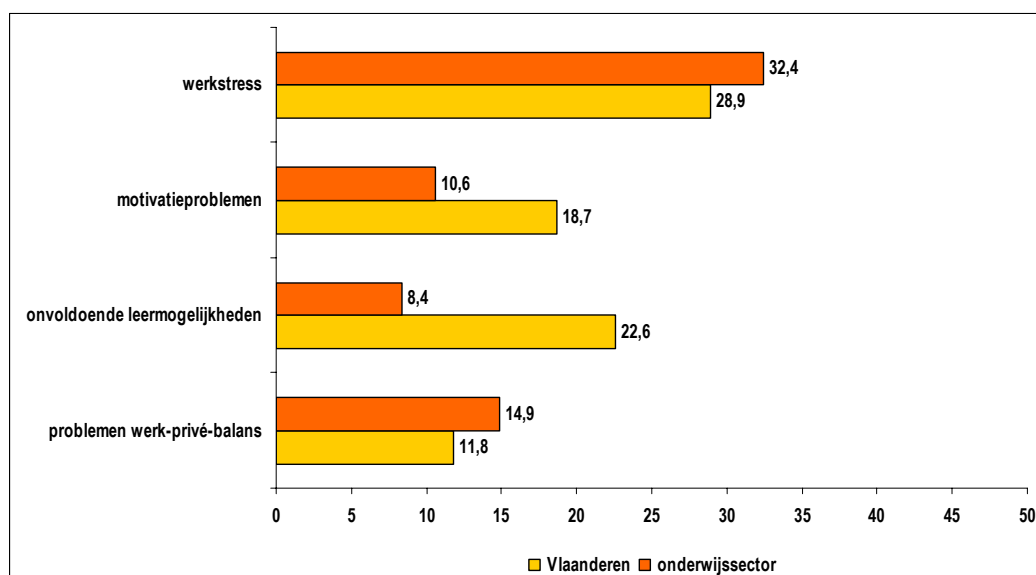
2. Werkbaarheidsknelpunten in de onderwijssector

In de werkbaarheidsmonitor staan vier facetten van kwaliteit van de arbeid centraal: werkstress, motivatie, leermogelijkheden en werk-privébalans:

- **Werkstress** geeft aan in welke mate (mentale) vermoeidheid door psychosociale arbeidsbelasting leidt tot spanningsklachten en verminderd functioneren.
- **Motivatie** duidt aan in welke mate werknemers door de aard van de job betrokken zijn op hun werk dan wel gedemotiveerd raken.
- **'Leermogelijkheden'** belicht de kansen tot competentieontwikkeling: het gaat om de mate waarin werknemers door opleidingskansen en de dagdagelijkse ervaring op de werkplek hun competenties al dan niet op peil kunnen houden en verder ontwikkelen in functie van hun inzetbaarheid op langere termijn.
- De **werk-privébalans** geeft aan in welke mate de taakeisen in de werksituatie al dan niet belemmerende effecten hebben op het handelen in de 'thuis'situatie.

Voor elk van de vier werkbaarheidsaspecten zijn grenzen bepaald die aangeven of de situatie al dan niet problematisch is. In de onderstaande grafiek tonen we voor elk van de vier werkbaarheidsaspecten voor welk aandeel van de werknemersgroep in de sector de situatie problematisch is. We vergelijken deze cijfers met deze voor de Vlaamse arbeidsmarkt.

Figuur 2: werkbaarheidsknelpunten in de onderwijssector en in Vlaanderen
(% van werknemers)

Bron: Nulmeting Vlaamse werkbaarheidsmonitor 2004, SERV-STV-innovatie & arbeid

Werkstress is duidelijk het belangrijkste probleem, zowel op de Vlaamse arbeidsmarkt in het algemeen als in de gezondheids- en welzijnsector in het bijzonder. In deze sector heeft bijna een derde van de werknemers problemen met werkstress en loopt hierdoor een verhoogd risico op gezondheids- en/of inzetbaarheidsproblemen. Op het motivationeel vlak worden betere cijfers opgetekend voor de onderwijssector dan voor de ruimere Vlaamse arbeidsmarkt. Terwijl 18,7% van de Vlaamse werknemers zijn/haar job niet meer boeiend vindt is dit in de onderwijssector 10,9%. Verhoudingsgewijs zijn er op de Vlaamse arbeidsmarkt ook meer werknemers die onvoldoende leermogelijkheden geboden krijgen in het werk dan in de onderwijssector: slechts 8,4% van de werknemers uit de onderwijssector wordt geconfronteerd met onvoldoende leermogelijkheden terwijl het voor de volledige arbeidsmarkt om 22,6% gaat. Op het vlak van de werk-privébalans heeft 14,9% van de werknemers in de onderwijssector het moeilijk om de job te combineren met het privé-leven. Dit aandeel is hoger dan het Vlaamse gemiddelde.

3. Werkbaarheidsrisico's in de onderwijssector

Eens men de omvang van de werkbaarheidsproblematiek in beeld gebracht heeft komt uiteraard ook de vraag hoe werkbaarheidsproblemen ontstaan, wat een job werkbaar of onwerkbaar maakt. Het is immers pas door zicht te krijgen op de oorzaken van die problemen dat men ook weet waaraan gesleuteld moet worden om de werkbaarheid te verbeteren.

De Vlaamse werkbaarheidsmonitor peilt daarom ook naar de kernfactoren in de arbeidssituatie die de kwaliteit of werkbaarheid van jobs bedreigen of bevorderen. Het gaat om zes werkaspecten die we hieronder kort omschrijven:

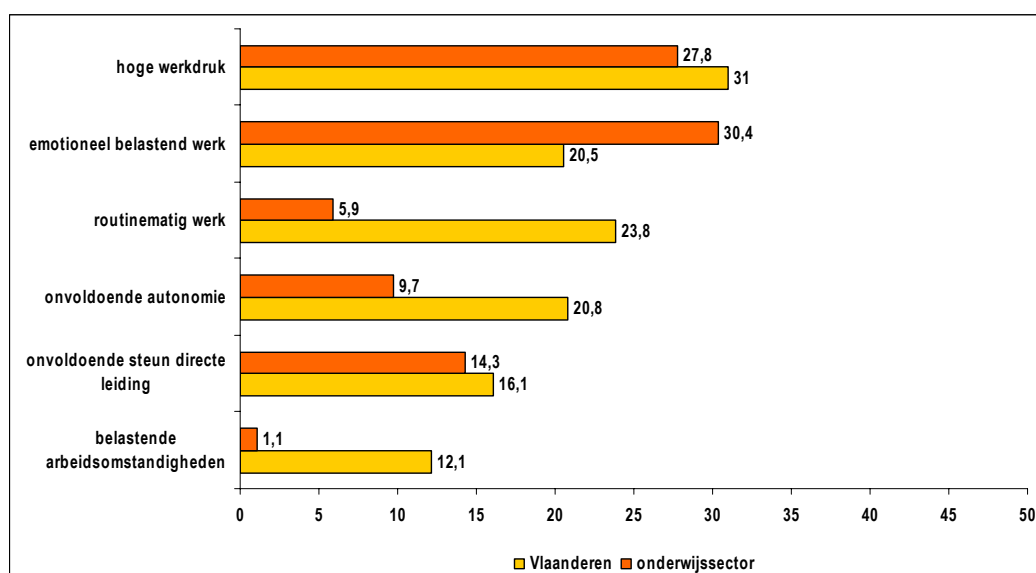
- **Werkdruk:** verwijst naar de belasting van een job in termen kwantitatieve taakeisen zoals het werkvolume, het werktempo en de tijdslimieten die opgelegd worden.
- **Emotionele belasting:** belasting door contactwerk zoals les geven, het verzorgen van patiënten, het overtuigen van klanten of het aansturen van medewerkers. Emotionele belasting zou men de kwalitatieve kant van werkdruk kunnen noemen.
- **Afwisseling in het werk:** geeft aan in welke mate de arbeidstaken een zinvol geheel vormen, een creatieve inbreng vereisen en de vaardigheden en capaciteiten van de werknemer benutten. Bij onvoldoende afwisseling spreken we over routinematig werk.
- **Autonomie of zelfstandigheid:** geeft aan in welke mate werknemers invloed hebben op de planning en de organisatie van hun eigen werk. Om verantwoordelijkheid te kunnen opnemen is het ook nodig om voldoende 'ruimte' of zeggenschap te krijgen in het werk.
- **Ondersteuning door de directe leiding.** Als men in de problemen komt, dan is het belangrijk dat men op anderen beroep kan doen om een oplossing te vinden. De directe leiding heeft hier belangrijke rol omdat ze niet alleen het directe aanspreekpunt

is, maar medewerkers ook actief en doelgericht kan aansturen, coachen en ondersteunen.

- **Arbeidsomstandigheden:** mate waarin men tijdens het werk te maken heeft met veiligheids- en gezondheidsrisico's zoals lawaaihinder, extreme temperaturen, gevaarlijke stoffen, lichamelijk zware taken, enz.

Ook voor deze zes werkbaarheidsrisico's zijn grenzen bepaald die aangeven of de situatie al dan niet problematisch is. In de onderstaande figuur tonen we voor elk van deze werkbaarheidsrisico's voor welk aandeel van de werknemersgroep in de sector de situatie problematisch is. We vergelijken deze cijfers met deze voor de Vlaamse arbeidsmarkt.

Figuur 3: werkbaarheidsrisico's in de onderwijssector en in Vlaanderen
(% van werknemers)

Bron: Nulmeting Vlaamse werkbaarheidsmonitor 2004, SERV-STV-innovatie & arbeid

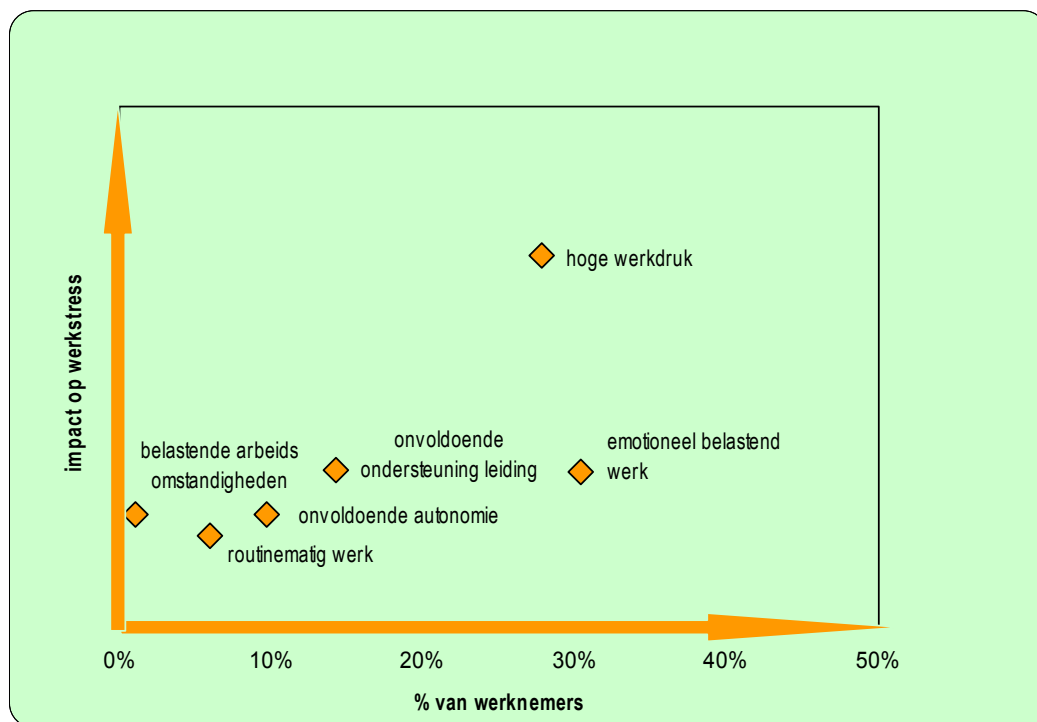
Emotionele belasting is het grootste knelpunt in de onderwijssector. In de onderwijssector heeft 30,4% van de werknemers emotioneel belastend werk. Dit percentage ligt hoger dan het Vlaamse cijfer dat 20,5% bedraagt. Werkdruk is de tweede grootste risicofactor voor de sector. Meer dan een kwart van de werknemers moet onder hoge werkdruk presteren, een cijfer dat iets lager ligt dan dat voor de ruimere arbeidsmarkt. Ook voor de vier andere risicofactoren (routinematig werk, onvoldoende autonomie, onvoldoende steun directe leiding en belastende arbeidsomstandigheden) worden in de onderwijssector gunstiger cijfers opgetekend dan het gemiddelde voor Vlaanderen.

4. Risicoprofiel voor werkstress in de onderwijssector.

Werkstress kan uiteraard allerlei oorzaken hebben. Vaak is het werk niet goed georganiseerd, verloopt communicatie niet vlot of ontstaan er problemen doordat leidinggevenden hun personeel niet goed aansturen. Ook de emotionele belasting die zo kenmerkend is voor contactgerichte beroepen kan een belangrijke bron van werkstress zijn.

In de onderstaande grafiek wordt de 'ernstgraad' van zes werkstressrisico's in de arbeidssituatie geïllustreerd voor de werknemers in de onderwijssector. Een risico is ernstiger naarmate er meer werknemers mee geconfronteerd worden én er een grotere kans is dat werknemers door dit risico werkstressproblemen krijgen.

Figuur 4: werkstress en risico's in arbeidssituatie (onderwijssector)

Bron: Nulmeting Vlaamse werkbareheidsmonitor 2004, SERV-STV-innovatie & arbeid

Leeswijzer: de figuur geeft de ernstgraad weer voor zes risicofactoren voor werkstress. Deze ernstgraad wordt door 2 elementen bepaald:

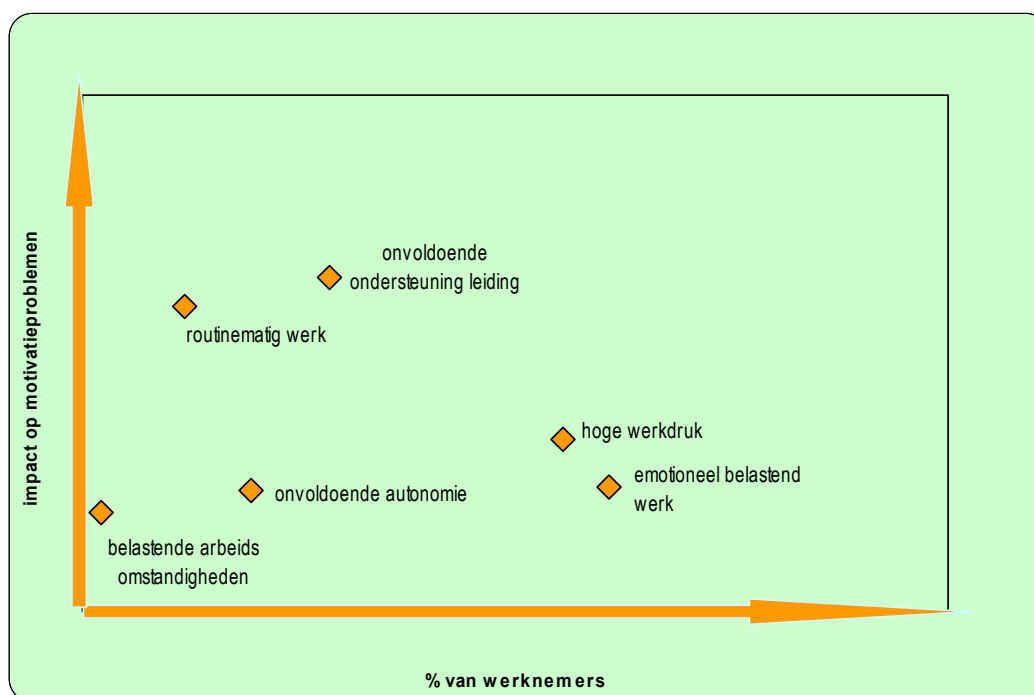
1. percentage werknemers dat met een risicofactor te maken heeft. Zo zijn er meer werknemers die emotioneel belastend werk hebben dan er werknemers zijn met routinewerk.
2. impact van risicofactor. Zo ligt het werkstressrisico hoger bij hoge werkdruk dan bij routinewerk.

Werkdruk is duidelijk de meest ernstige risicofactor voor werkstress in de sector. Hoge werkdruk komt niet alleen vaak voor, maar verhoogt ook aanzienlijk de kans op werkstress. Ook de emotionele belasting manifesteert zich als een belangrijk risico, vooral omdat een grote groep hiermee geconfronteerd wordt. 14% van de werknemers uit de onderwijswereld combineert hoge werkdruk met emotionele belasting. Voor deze werknemers stapelen de risico's zich op.

5. Risicoprofiel voor motivatieproblemen in de onderwijssector.

Routinematig werk en een gebrekkige communicatie en ondersteuning door de directe leiding halen het motivatiepeil sterk naar beneden. In het risicoprofiel zijn deze factoren evenwel minder kritisch omdat ze minder frequent voorkomen. Hoge werkdruk en emotionele belasting komen daarentegen wel vaak voor en zijn daarom vermeldenswaardige risicofactoren voor motivatieproblemen in de sector. Aantrekkelijk, gevarieerd werk is een noodzakelijke maar geen voldoende voorwaarde om werknemers gemotiveerd aan de slag te houden. Wanneer de prestatiedruk of de emotionele belasting te hoog wordt, dan breekt ook de motivatieveer.

Figuur 5: motivatieproblemen en risico's in de arbeidssituatie (onderwijssector)

Bron: Nulmeting Vlaamse werkbaarheidsmonitor 2004, SERV-STV-innovatie & arbeid

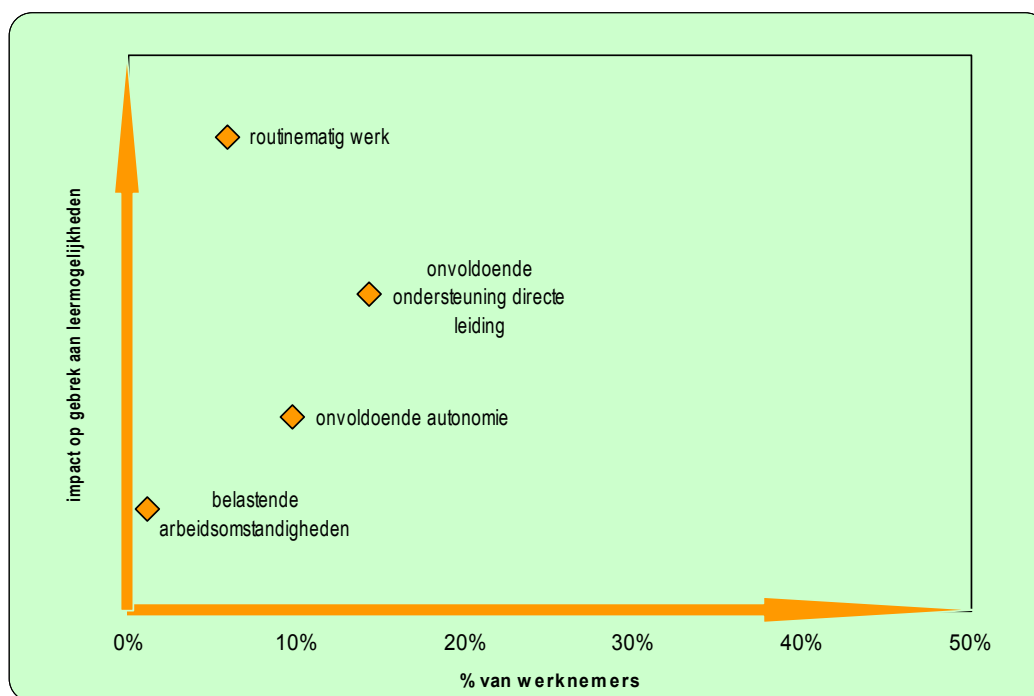
Leeswijzer: de figuur geeft de ernstgraad weer voor zes risicofactoren voor motivatieproblemen. Deze ernstgraad wordt door 2 elementen bepaald:

1. percentage werknemers dat met een risicofactor te maken heeft. Zo zijn er meer werknemers die emotioneel belastend werk hebben dan er werknemers zijn die onvoldoende ondersteund worden door de directe leiding.
2. impact van risicofactor. Zo ligt het risico op motivatieproblemen hoger bij routinewerk dan bij hoge werkdruk.

6. Risicoprofiel voor 'onvoldoende leermogelijkheden' in de onderwijssector.

Geen van de risicofactoren die de leermogelijkheden afremmen komt vaak voor bij werknemers uit de onderwijssector.

Figuur 6: onvoldoende leermogelijkheden en risico's in de arbeidssituatie (onderwijssector)

Bron: Nulmeting Vlaamse werkbaarheidsmonitor 2004, SERV-STV-innovatie & arbeid

Leeswijzer: de figuur geeft de ernstgraad weer voor vier risicofactoren voor onvoldoende leermogelijkheden. Deze ernstgraad wordt door 2 elementen bepaald:

1. percentage van werknemers dat met een risicofactor te maken heeft. Zo zijn er meer werknemers die onvoldoende ondersteund worden door de directe leiding dan er werknemers zijn met routinewerk.
2. impact van risicofactor. Zo ligt het risico op onvoldoende leermogelijkheden hoger bij routinematig werk dan bij onvoldoende autonomie.

7. Risicoprofiel voor problematische werk-privébalans in de onderwijssector.

Het probleem om werk en privé goed op elkaar af te stemmen wordt meestal in verband gebracht met lange, onregelmatige en/of afwijkende werktijden. De tabel laat zien dat deze veronderstelling klopt. Bij overwerkers die hun uren niet kunnen recupereren komt 24,7% in de problemen terwijl dat percentage veel lager (6,7%) ligt bij werknemers die niet hoeven over te werken. Hetzelfde beeld zien we bij onvoorziene wijzigingen van de uurroosters: het percentage dat in de problemen komt stijgt van 13% naar 30,6% bij een overgang van regelmatig naar onregelmatig werk. Bij werknemers die (soms, vaak, altijd) 's nachts werken ligt het aandeel meer dan twee keer zo hoog (12,8 versus 24,5% voor nachtwerk).

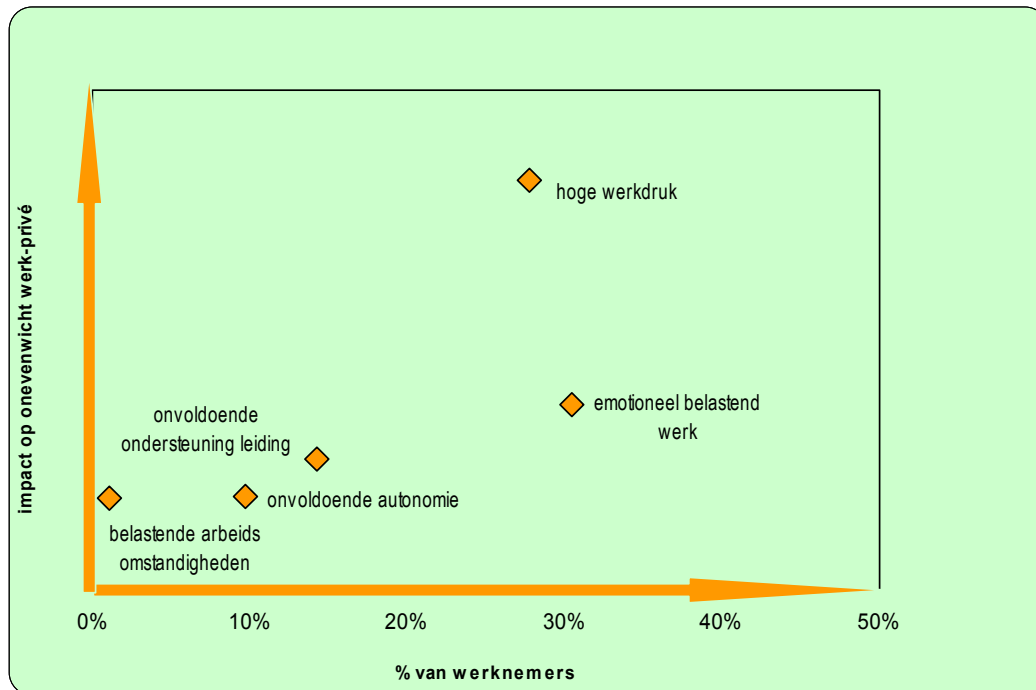
Tabel 1: procent werknemers voor wie de combinatie werk-privé problemen stelt bij verschillende werktijdregeling (onderwijssector)

	werk-privé-balans		
	niet problematisch	problematisch	
regelmatig overwerk zonder recuperatie	75,3	24,7	100
regelmatig overwerk met recuperatie	88,9	11,1	100
geen of soms overwerk	93,3	6,7	100
frequent onvoorziene uurroosterwijzigingen	69,4	30,6	100
geen/soms onvoorziene uurroosterwijzigingen	87,0	13,0	100
geen nachtwerk	87,2	12,8	100
nachtwerk (soms, vaak, altijd)	68,4	31,6	100

Bron: Nulmeting Vlaamse werkbaarheidsmonitor 2004, SERV-STV-innovatie & arbeid

Als we het werk inhoudelijk evalueren dan blijken werkdruk en emotionele belasting de belangrijke risicofactoren. De hoge werkdruk en de emotionele belasting die gepaard gaan met onderwijs leiden er wellicht toe dat men het werk moeilijk van zich af kan zetten na de werktijden zodat men ook moeilijker toekomt aan gezinstaken, hobby's of vrienden.

Figuur 7: problematische werk-privébalans en risico's in de arbeidssituatie (onderwijssector)

Bron: Nulmeting Vlaamse werkbaarheidsmonitor 2004, SERV-STV-innovatie & arbeid

Leeswijzer: de figuur geeft de ernstgraad weer voor vijf risicofactoren voor problemen met de werk-privébalans. Deze ernstgraad wordt door 2 elementen bepaald:

1. percentage van werknemers dat met een risicofactor te maken heeft. Zo zijn er meer werknemers die emotioneel belastend werk hebben dan er werknemers zijn die onvoldoende ondersteund worden door de directe leiding.
2. impact van risicofactor. Zo ligt het risico op een onevenwichtige werk-privébalans hoger bij een hoge werkdruk dan bij onvoldoende autonomie.

Besluit

Werkbaar werk houdt in dat je door het werk gemotiveerd wordt en voldoende kansen krijgt om bij te leren. Het houdt ook in dat je er niet overspannen van wordt en dat er ruimte blijft voor het gezin, vrienden en hobby's. Bij meer dan de helft van de werknemers uit de onderwijssector (57,2%) zit dat goed, ze hebben een werkbare of kwaliteitsvolle job. Iets minder dan de helft wordt geconfronteerd met werkstress, motivatieproblemen, een gebrek aan leerkansen of problemen om werk en privé op elkaar af te stemmen. Ongeveer 1 op 3 werknemers (32,4%) heeft werkstress. Het is daarmee duidelijk het meest prangende probleem. In vergelijking met de rest van Vlaanderen ligt voor een groter aandeel van de werknemers (14,9%) de werk-privé-combinatie moeilijk.

Niet alle werknemers worden in dezelfde mate met problemen geconfronteerd. Vooral de concrete arbeidssituatie waarin men terecht komt blijkt bepalend voor de werkbaarheid van de job. In dat verband zijn er een aantal elementen die goed bewaakt moeten worden, vooral: de werkdruk, de emotionele belasting, de afwisseling en inspraak in het werk, de ondersteuning van de medewerkers en de fysieke arbeidsomstandigheden. In de onderwijssector worden de werknemers in hun arbeidssituatie vooral geconfronteerd met emotionele belasting en een hoge werkdruk: 30,4% van de werknemers heeft emotioneel belastend werk en 27,8% presteert onder hoge werkdruk.

De werkdruk en de emotionele belasting reduceren tot een aanvaardbaar niveau zal vooral leiden tot een verlaging van werkstress en minder problemen in de werk-privébalans.

In de informatiedossiers 'Nulmeting Vlaamse werkbaarheidsmonitor, indicatoren voor de kwaliteit van de arbeid op de Vlaamse arbeidsmarkt 2004' en 'Wat maakt werk werkbaar? Onderzoek naar determinanten van werkbaar werk op basis van de nulmeting Vlaamse Werkbaarheidsmonitor 2004', vindt de lezer bijkomende informatie over de resultaten van de werkbaarheidsmonitor. De informatiedossiers zijn beschikbaar op de website: www.serv.be/werkbaarwerk

De Vlaamse werkbaarheidsmonitor is een initiatief van de Vlaamse sociale partners en werd ontwikkeld door STV-Innovatie & Arbeid met de financiële steun van VIONA en het Europees Sociaal Fonds.